

A színi élet (m) dzsi pi-esze

II. A Párt-szalon uracsa

„Ielkünk feltárása afféle csatornázási vállalkozás” (Jung)

1963. NOVEMBER 25. hétfő. Premier-hiányos nap. A vidéki színházak java szabadnapos, a fővárosban pedig vékony a repertoár. Az Erkel Színház Lajta Lajos-estet hirdet, a Nemzeti a *Macbethet*, a Madách a *Simon Machard látomásait* (Brecht), a Víg a *Hátsó ajtót* (Thurzó Gábor), a Thália a *Britannicust* (Racine) ígéri. A kritikus ráérős, a találkozásra szólító telefonhívás Kelet-Berlinből hazatérve invitálta a Tolnai Lajos utcába. A belügyi dramaturgia végzett; az adatgyűjtés befejeződött, a konstrukció váddá kerekedett: kiskorúval fajtalanzkodott. Akkora 14 és 20 év közötti személyek számítottak áldozatnak. Mint emlékiratában, a *Coming outban* (2020) olvasható: „A kiskorú erősen önjáró nagykorúnak hatott. Ha megrontottam, sokadjára rontották meg...” – védekezett a belügyérnek. S ha saját lakásában történt, ugyan ki láthatta? Az optikai kérdésre a másik BM-szaki közölte: ellenőrizte. Az ablakon át rálátni az ágyra. Gondos szervezettség – a stricitől a házmesterig. Ahogy tetszik: „Színház az egész világ...” (Jaques). Önhitt, mert a színpadi masinéria szakértője mégse ér le a világi élet shakespeare-i mélységébe. A zsarolás vermében: három év börtön, vagy mentesül a büntető eljárástól, ha jelent. Vagyis az éberügyi kommandó külsőseként dolgozzon! Döntött: szabadlábbon! – a *Népszabadság* munkatársa marad, és vállalja...

(Azidótt világtörténelmi események hevítették az életünket, noha MGP utólag, emlékiratában nem mélyült el az időben. Azon a napon szerződött Gál Ferenc órnaggyal, amikor J. F. Kennedyt temették. Előző este pedig Ruby lelőtte Lee H. Oswaldot, az USA elnökének gyanúsított gyilkosát.)

A 25-ei nap hírfolyama szerint Párizsban „tomboló sikerrel” szerepel a budapesti Opera balettegyüttese, és Mexikóba utaztak az *Angyalok földje* alkotói: Révész György rendező, Hubay Miklós író, Maklár Zoltán, a Nemzeti tagja. Utóbbi események még nem ürügyek az utazásra, hogy Párizsból vagy Acapulcóból tudósítson. ...

(Honunk bolydult állapotát is érdemes felidézni. 1961 októberében a kommunista holnapot ígérve, az SZKP XXII. kongresszusát követő hétórás vacsorán Hruscsov po-

ABLONCZY LÁSZLÓ (1945) a Nemzeti Színház korábbi igazgatója (1991–1999). Legutóbbi kötete: *A Nemzeti varázskörében* (2019).

hárköszöntőinek árjában emelte a politikai tétet: folytatni kell a sztálini bűnök feltárását és a vétekesek büntetését! A „testvérpártok” fő- és első titkárainak seregében Kádár János is dermedezett. Három napig Moszkvában maradt, hogy felderítse Hruscsov bátorításának irányát és komolyságát. Mint Marosán György írta (Fel kellett állnom), erős feszültség érlelődött a hazai felső pártvezetésben, mely a kádári ÁVH átszervezését is érintette. Tömpe András javaslatát a PB 1962. júniusi 26-ai ülésén elfogadta az osztályok, főcsoportfőnökségek módosításáról, s a nyár folyamán változtak a posztok és a vezetők is; a „balos” vonal élemberei, Hazai Jenő, Hollós Ervin, Tatai József távozott az állambiztonság vezetéséből. A hruscsovi feladat honi örleményeként a VIII. pártkongresszuson, 1962. november 23-án Major Tamás például így magyarosított: „A személyi kultuszt annak elítélésével vagy az érte elsősorban felelős vezetőknek a pártból való kizárásával korántsem intéztük el.” Megjegyzendő: a kádári módi Majort is érintette: fél évvel korábban a Nemzeti direktori posztjáról ugyan eltávolították, de szakmai és pártos helyzete nem változott, mert a KB tagja maradt. Az 56-os megtorló hadművelet csöndesedvén, a börtönt szenvedők java örök félelemben és megbélyegzetten, netán beszervezettként, hazatérhetett. A bolsevik hatalom folytonos éberségi és ellenség-hajzás kényszerben szenved. Ilyenképpen a feladat és spicli neki sosem elég. Részbeni légiócsere következett, persze áthelyezés formában; a tévés-, könyves-, rádiós és egyéb terület „szakmai” éberségét ügyelték, vezették a következő évtizedekben. Egyben lezártak anyagokat, és jegeltek jelentőket is; így például színházi, művészeti területen Szakáts Miklós [„Cyrano”] és Nagy Péter [„Borisz”] dossziéit is mélyhűtötték, netán áthelyezték a katonai hírszerzéshez? Utóbbi szervezet dolgairól ma is csönd honol.)

A NÉPSZABADSÁG a kommunista párt és az ÁVH-s káderek hatalmas lerakataként is üzemelt. A kékfényes Szabó László, Pintér István... – ne is folytassuk. A hétpróbások sorából már csak egyet: a kulturális rovatot Komlós János, az ÁVH korábbi cégereje vezette. Komócsin Zoltán (ideológiailag szólva: Kou Mó Csing) fővezérségével a társulat egy ütemre működött a felső pártvezetéssel és a belüggyel. S hogy korábban már fotók készültek a pesti alvilág (k)éjvilágának otthonában, a Vén diófa hátsó termében Molnár Gál asztal alatti pajzán játékos kedvről, azt a lap vezetésének is dokumentálták. 1961-ben történt volna, amikor Molnár Gál a Színház és Filmművészeti Főiskolát bevégezve, a Népszabadság kulturális rovatának munkatársa lett? Talány, mert nem dátumozza MGP, hogy Szamosi Károly főszerkesztő-helyettes gyakornoki idejében, avagy munkatársként ismertette vele a belügy képriortjában sajátos kocsmái hancúrját. Szamosi egyben személyzetis, aki, ahogy másutt is, bizonyosan belügyérként is működött. Amiről Szamosi értesült, azt persze fölötteseivel s más lapbeli spiclibizalmasal is tudatta. Ilyenképpen összetartotta a társaságot az egymás zsarolhatósága. Pattfeszültségben írták, hazudták a perc teóriáját, és uralták az ország politikai közérzetét. Egyik emlékezett a Másik Szabad Népes múltjára, a Másik vallatólegényes obsitjával garantálta megbízhatóságát...; áruló, 56-pizskoló, kínzó, síbóló és ivarmágnás népfrontos és pártos elvszerűségben dolgoz(hat)ott. Beavatás következzen hát; Banda-szervező módi, a fiatal érkezővel is tudatni: közénk tartozol, rajtad a tekintetünk! Kezdetben fene nagy öntudat és pökhendiség

nem jellemezte Molnár Gált, zsurnaliszta stílbiztonsággal írta főként filmes és színházi cikkeit.

Próbautakra is érdemesült, a „baráti országokba”. Az időpontok gyakran homályban, és nem feledékenységből. Noha noteszeit is lapozta, de memoár-dramaturgiáját formázta. A *Népszabadság*ban kutakodva, a magyar versenyfilm (*Felmegyek a miniszterhez*) címéből tisztáztuk: 1962. június 9–24. között delegáltak Karlovy Varyba (az óvilágot idézve Karlsbadot ír); a filmfesztiválról tudósított. Emlékiratában a pincérfiúval való parkbeli légyottjait eleveníti fel. Képtelen fordulat, mert németül nyekeregve társalogtak, s a tizedik napon kiderült: a fiú odaáti magyar. MGP helyett az olvasó vált dramaturgra: vajon azzal, hogy a záróbanketten egy „zsiros arcú” figura magyarul megszólítja MGP-t – miszerint: „napok óta vártuk. Jelentkeznie kellett volna” – a diplomata-belügyér nem a parki ölelésekre célzott? Feltételezhető, erre utalt, de MGP értetlenkedik, ugyan miért hiányolták, s mit tudasson? Fel se merül benne (?), a teaszalons fiú a magyar követség stricjeként ölelkezik vele abban a parkban, ahol egykor „Goethe Farkas János, Arany János és Molnár Ferenc, valamint sok renyhe emésztésű híresség évente gyögysétáit róttá”. Szolgálati útlevelére a moszkvai filmfesztivál (1963. július) a kóserpecsétes diploma, mellyel nyugati utakra is hivatott.

ŐSZRE MEGÉRET A BESZEVEZÉSRE (1963. XI. 26.). Molnár G. Péter kísértését mégse tekintjük szokásos ügynökfogó eseménynek. Mert más akciók áldozata (?), vállalkozója (?) szigorúan magánszerződő az ördögi hadműveletben. Tehát: a munkahely, a kollégák körében feltétlen titoktartás kötelező. Ám a *Népszabadság* státusa kivételes: a magas rangú pártvezetés és a belügyi vonalak érdekei, a kommunista propaganda Blaha Lujza téri központjában találkoztak. Bizonyos, Komlós és néhány szaktársa értesült Molnár Gál beszerzéséről. Akár a molière-i doctorandus, újkori beavatás: pártonkívüliként a kádári-aczéli üzembiztonsági hálózat emberévé mantrázták, még ha a rituális tánc el is maradt. Ilyenképpen „Luzsnyánszky Róberttel” is immár a *Népszabadság* körbezsaroló és zsarolható láncszemévé erősödött. A dramaturg biztonsága ugyan zakkan, mert úgy vélte: mestere a párthalandzsának, vállalja, s éli az életét. Élhetne is, mert itthon és külföldön százával szaporodtak a színi esték. Cikkeiben táguló készültség mutatkozik, és egyre bátorodott, amit szellemes, ironikus gondolatfutamai is erősítettek.

Emlékiratában nem azonosította bukaresti kalandjának időpontját sem. Filmátvételi bizottság tagjaként időzött a román fővárosban. Valószínűsíthető, beszerzése előtt történt. Másfél évtizeddel később magam is jártam hasonló vásáros küldöttséggel Bukarestben. Napi négy-öt rossz, nyomasztó, hazug film emlékét kiváló színházi estékkel fürdettem ki magamból.

(Keserves élményeket is volt okom öblíteni. Amikor a Vitéz Mihály című, a kondukátorra is asszociáló hazug film velejéig romlottra karikírozott erdélyi urait magyar színészek alakították. Áttelepülése után egy közös éjszakai bolyongásban kérdeztem Bács Ferencet: miért vállalta, vállalták? „Mert sok pénzt adtak” – s ezzel a disputa befejeződött.

S hogy tizenöt évre rá, mégis a Nemzetihez szerződtettem? Hosszú történet, röviden: alakváltó hivatása okán a színész morális kérdéseit gyakran tanácsos kiiktatni. Noha Illyés Aranytaps című versében azt írja: a legkiválóbb színészek jellemnek is kiválóak. Legtöbbjük azonban nem a legkiválóbb...)

ÜRES AZ ESTE; MGP lődörgött, nyilván stricire lesett, sikerrel, mert a troli megállójában egy román fiú búvöltte. Ám a rituálé elejébe már villám csapott: az emeleti lakásból pesti lovagunk a tűzlétrán menekült a hazatérő apa (?) elől. MGP Lelio jelenetét idézi *A hazugból* (Goldoni). Ha színház, hát játsszunk a gondolattal! Sok tíz ezer jelentés ismeretében felmerül: annyi előadás bölcsének eszébe se jut, hogy életdramaturgiára váltson, s legalábbis ne gyanakodjon? Engem a hetvenes évek elején Vásárhely főutcáján egy pofa sliccemhez nyúlva provokált... Még az is vélhető, mert BM-es iratok igazolják, a magyar és a román állambiztonság együttműködött, s pesti kérésre akcióztak Bukarestben: a szeku csaliba csalta. Avagy: az se feltételezhető, hogy a futtató, nem apaként, hanem a díjbeszedő szerepében egy tiszt dühöngött és zörgette az ajtót? Nyitott ablak...? Olvasom MGP emlékezését, s tűnődöm: külföldön még kevésbé tájékozott színi ember, de alfele már inkább hajtja, minthogy szabad estén megnézzé például Liviu Ciulei *Ahogy tetszik* rendezését, a román színjátszás korszakos előadását, mely éppen akkoriban újdonság. Ám Molnár Gált Bukarest később sem csábította, hogy megismerje Penciulescu vagy Pintilie előadásait. Légyottja és kénytelen artistaprodukciója dermesztette hevét a további udvarlásra és vette kedvét Bukaresttől? Bár a Thália Színházat elkísérte a román fővárosba (1968). Arról azért értesült, hogy a fiú muzikus-professzor lett Amerikában. De ki s miként lesz egyetemi tanár az álmok kontinensén, annak módozatairól itt most tekintsünk el.

TORONTÓBA egy reklámfilmes kívánása okán már Óperencián túli kalandra csábult – Osztap Bender-i jegyekkel. Kitüntetettség a központi pártlaposnak a turistaság is, mert évente utazhatott Nyugatra. Így a 63-as párizsi útja után MGP 1964 őszén már „Luzsnyánszky” bizalmi hivatásában is igényelt valutát, de nem kapott. Tudottan, a banki engedély belügyi jóváhagyásra működött, de vélhető: mivel „Luzsnyánszky” nem közölte szándékát a szervvel, az megtiltatta Molnár Gál dollárigényét. Így bolyongó kívánásában ritterünk hivatalos útra térítette magát. Segítséget kért; a Hungarofilm igazgatójától, ávos múltjáról hírhedett Dósai Istvántól érdeklődött: a tengeren túl hol rendeznek fesztivált, ahová magyar filmet is meghívtak? Acapulcóban, ahol a fesztiváldíjas filmek szemléjére Ranódy László rendező készült a *Pacsirtával*. Szerkesztőségében „talpraesett kollégája”, Pintér István a KLM-re ingyen jegyet szerzett, s cikkek ígéretével költségtérítés kötelezettségében a *Népszabadság* száz dollárjával a fesztiválra távozott.

Nem az emlékirat, hanem az egykori MTI-értesít: 1964. november 11-én Ranódy László Mexikóba repült. Molnár Gál is, csak épp a protokollban nem szerepelt. Majd teljes némaság. Ranódy november végén hazaérkezett, Molnár Gál még annyit se tudatott a *Népszabadságban*, hogy a filmet Aranyfej-díjjal

jutalmazták „a rendezés, a színészi játék és a humanista gondolat” becsléseként. Az MSZMP lapjában egy mínuszos hírt sem érdemelt Ranódy elismerése, noha munkatársa ott szédelt, tarhált a fesztiválon. Emlékiratában részletezi, mint potyázta az utat Acapulcóba, de hogy miként szerzett pénzt a további útra Torontóba, arról már nem értesít. Netán a Szolgálat állta? Hiszen kanadai élményeit „Luzsnyánszky” több iratban is összegezte. Amelynek ára dollárban is mérhető. Ottani tartós időzéséről fantáziálni se érdemes. Hazatérve észleletének összegzését, említettük, főként a kanadai magyarok művészi életéről „Luzsnyánszky” árnyalatos dolgozatokban tájékoztatta a Szervet, s általa Aczél elvtársat. Tartósan szabadságolta magát, mert lapjában *Mexikó festményben elbeszélve* című cikkével majd csak 1965. január 23-án tudatta, hogy messzi földön járt. S további néhány mexikói beszámolóval elintézte kalandját. A „hivatalos”, másfél hónapos betegséggel is egybekötött „nászútja” azért szakadt meg, mert a korábbi hiábavaló táviratok után Komlós János telefonon parancsolt rá: „Gyere haza!” Tervezett USA-látásáról lemondva, már értett a szóból. Mert ha Komlós mondja, azt már a belügy is üzeni. Nem akart ő disszidálni, csak jól érezte-kéjezte magát. Mert maradni, mert „Luzsnyánszky” is biztosította: otthon szükség van rá, s igaz kis pénzért, de ily léhán a kapitalizmusban nem élhetne. Önelbeszélő iratában végső tanulságra nem jut, miszerint kitüntetett védettséggel kalandorkodott. Ha nem ügynök és nem a *Népszabadság* munkatársa, megkésétként a munkahelyéről repül, és sokéves útlevéltiltás mellett bíróság elé is utalják. Ha mindannyi elmaradt: beszervezték – de ő ezen már túl volt, innen is a kalandor bátorsága.

Idéztük, Tolnai Lajos utcai behívója előtt éppen Kelet-Berlinből érkezett haza. Jevgenyij Svarc *Sárkány* című darabját nézte meg Beno Besson rendezésében a Brecht Színházban. Keresem az 1963-as *Népszabadság* novemberi, majd a decemberi számaiban, sehol egy jel kiruccanásáról s az előadásról. Szakmai érdeklődésében már egy új hírlapi gyakorlat dereng. Kivételezettsége a hazai színi kritika új hitbizománya: ha neki kedves, igénye, hogy a világban darabot nézzen, vagy bolyongjon, kéri hivatalos útlevelét, szűkösen, de napidíjra is érdemesül, s röpkülhet Acapulcóba vagy Kelet-Berlinbe.

(A hazai színi kritika röpké történetére tekintve: az 1830-as években Vörösmarty, Bajza s tovább legfeljebb a pesti német színházat látták, s Lessing, Tieck és más német, angol teoretikusok szempontjai, írásai nyomán ítélkeztek a Nemzeti Színház estéiről. Ambrus Zoltán már Párizsban készült hazai szemléire, miként Keszler József is a francia fővárosban élezte tollát a majdani, főként a Nemzeti-beli bemutatókat ítélendő. Maguk vagy pártfogók ösztöndíjazásának korszaka ez. Színházi életére készülő Hevesi Sándornak az 1890-es években ritka az alkalom, hogy nem lap-pénzen, Bécsbe átrándulhat. Szokott gyakorlata és anyagi szűkössége, hogy a Pesten vendégszereplő társulatok előadásait méltatta a Magyar Szemlében. Ady tartós párizsi éveiben folytonos anyagi szorultságában mindenestől tudósító; Kosztolányi kétkötetes színi kritikái gyűjteményét itthoni élmények írátták, s nem a Pesti Hírlap küldte Berlinbe Reinhardt- vagy Moissi-nézőbe. Hasonlóképp a kétkedő kritikus, Kárpáti Aurél is, aki hosszú időn át főként a Pesti Naplóban

jegyezte külföldi truppok, neves színészek és pesti előadások, színi jelenségek krónikáját. Hogy Szabó Lőrinc elkísérte a Nemzetit Németországba 1941-ben, amely majd az ellene szervezett hajszája egyik fő érve lett. 1945 után megszűnt a nyugati tájékozódás, a neves társulatok se jöttek a vasfüggöny mögé. A Szabad Nép munkatársát balos, nagy politikai eseményekre küldték, s nem Barrault teátrumát szemlélteni Párizsba. A moszkvai színházi előadásokról sem kritikusok írtak, hanem a tanulmányútról visszatért Major Tamás, Gellért Endre vagy az ott tanuló Horvai István tudósítottak, cikkekben vagy interjúformán. Különös esemény, hogy Sarkadi Imre '56-os cannes-i útján Párizsban a korszerű Molière-játás módózatáról is vélekedhetett. MGP-„Luzsnyánszky” már a Kádár-Aczél-kor pártszalon uracsa.)

KEDVÜNK HÍJÁN az érdektelen kalandok folyamában nem időzünk Párizsban, hogy MGP Michel Gyarmatival és inasával, avagy honfitársaival mint mulatta az éjeket, és a pesti kéjek stációival se terheljük immár sietősen múltó életünket, hasonlóan a Főszerkesztő úr türelmét se. Okunk pedig: a másság lovagjának kalandjai közérdektelen magánügyek. Miként az is, hogy Röck Marikával, Eggerth Mártával és Elisabeth Bergnerrel miért nem sikerült találkoznia. Miközben szava sincs arról, noha komoly kérdés: önhitt, mindentudó-jólértesültként az Erzsike presszóban, a Corsóban és más cseveltyanyákon, rögtönzött magántanszékein mint bővölta a főiskolás ifjakat. Rendezőtanoncok, vonzó színészficúrok... nívójára szállva, pletykás regékkel se terheljük sajátos emlékirat-recenziókat. Hogyan is listáznánk elhunytakat vagy a rokkant jelent; induló, gyanútlan fiatalok igénye, ízlése, művészi tájékozódása és ezeregy éjszakája miként borult emberi, művészi csődbe, s életük mint erodálódott évtizedek hullámverésében.

(Jung az ókori színészmaszkot jelentő Persona kifejezéssel élt, amikor az egyén külvilággal való kapcsolatát jellemezte. „A Persona a közösség és az egyén kiegyezése arról, hogy kinek mi a szerepe.” Ehhez jegyzeteli Bodrog Miklós: „a túlszabályozás nyilvánvalóan egyéniségölő beszűkülést okozhat, a »normátlanság« pedig szétesést, általános kiszámíthatatlanságot” [Fények és árnyak]. Alfred Adler tanulmányában olvasható: „A fölény mint cél rejtve marad, a közösségérzés hatása folytán csak titokban bontakozhat ki, és mindig barátságos álarc mögött rejtőzködik” [Emberismeret]. MGP szuggesztívós alkatára az alábbi is áll: „A hiú természetnek teljesen elég, ha nagy lendülettel mások fölé emelkedik, és a kritika választóvize marja őket. Kapóra jön nekik, hogy ebben hihetetlenül ügyesek. A legszemlemezesebb típusokat találjuk köztük, a legbámulatraméltóbb talpraesettséggel.” Itt már az ítélezés természetéhez érkezik Adler: „A fölény érzését azzal kísérlük meg magukban felkelteni, hogy másokat alászállítanak, lebecsülnek.”)

A lap vezetése is tudta, hogy Illyés Gyula darabjainak gondolati kérdéseit, nemzeti dimenzióját MGP provinciális szempontnak ítéli, idéztünk erre „Luzsnyánszky”-sorokat. A narodnyikizmus elleni harc percérveivel Pándi Pál és E. Fehér Pál éberkedett a pártlapnál. Bármennyire is színházi kérdés, a *Kegeyenc* vagy a *Különc* értékelését netán Németh László drámáinak elemzését nem kockáztatták MGP vélekedésével. Illyést Aczél színpadi anatómával sújtotta 1966-ig, amit a 65-ös novemberi *Kegeyenc* párizsi ősbemutatója nyomán

kényszerült visszavonni. 1966 és 78 júniusa között tizenöt Illyés-ösbemutató méltatására volt alkalom, de Molnár Gál egyszer írt, írhatott kritikát (*Dupla vagy semmi*, 1974), 1970 őszén pedig a Vígszínház *Tiszták*-felújítását elemezte. Tamási Áron színházáról ugyan írt tanulmányt (Tamási Áron kitolja a falat. *Kortárs*, 1973/11), már akkor is Móricz Égi madarával keverte, hasonlóan az emlékiratban, s nem lát többet, mint a mesei csodadramaturgiát, noha a feltámadás játékok mélyén hitbéli és liturgikus erő is működik. Az pedig már a felületes tanulmányíró jellemzi, hogy a játék három változatáról nincs értesülése. Ilyenképpen a harmadik, az elgyöngített példányból idézte például az első felvonás zárását. „Nem látod, hogy fellázkodtak? A kicsi madár legyőzte a nagy varjakat” – mondja Bakk Lukács. Ami 1956 tavaszán, majd a forradalom leverése után is égetően időszerűen visszhangzott, így más miskálások mellett az *Akaratos népség* kétszeri kiadásában (1962, 1975) sem olvashatjuk a virtuózan röptetett felvonásveget.

TERVEZZÜK ÚJRA Molnár Gál-memoárjának irányát, s a benne való elmerülésünk útvonalát. Jung az önszigorra figyelmeztet: „A saját belső árnyékunkba való bepillantás eredménye az a szerénység, amely elengedhetetlen a tökéletlenség elismeréséhez” (*Gondolatok az álmról és az önismeretről*). Írásainak százait megismerve, a hatvanas évek második felétől MGP egyre szerénytelebbe. Kérdés tehát: mélymagából egy szabadságfosztott országban, zsidó sorsát gyermekként megszenvedett szellemi ember, a párt és az állambiztonság érdekkörében táncolva miként tudja a nemzeti színjátszás ügyét szolgálni? Memoárját tekintve: múltját mennyiben képes tisztítani és elbeszélni? Alan Baddeley nyomán az „akaratlagos” emlékezésből a „nem akaratlagos” tartományába érkezünk (*Az emberi emlékezet*), ahol a felejtés és az előhívás kudarcá azért bonyodalmas szempont, mert MGP emlékezésének felfejtése további próbátévő feladat.

(Molnár Gál Péter alias „Luzsnyánszky” színi és filmes kritikus, a Nemzeti Színház újkori történetének avatott krónikása, Gellért Endre munkásságának tudósaként, tragikus sorsát ugyan csonkultán láttató monográfusa, a Latabárok, Honthy Hanna, Páger Antal regényes elbeszélője, színpadi pillanatok ígézetében portrék mestere [Olvasópróba], aki Major Tamás, Várkonyi Zoltán, Marton Endre törekvéseinek változatos színeit is összegezte [Rendelkezőpróba], továbbá a Népszabadság, a Színház, a Tükör, az Új Írás, a Kortárs mellett sokszáz jelzett és névtelen cikk szerzője, hozsannás és alvilági hangoltsággal szerzett dolgozatok fenomenója, a pártlap pártonkívüli cégére ismeretlen opusával vénségére is felgyújtotta az indulatokat. Emlékiratának bevezetőjében sértettek és hívei az interneten egybegyűltek nyilatkozatait szemlézi.)

A könyvsorozat címe: *Tények és tanúk*. A hátoldalán pedig a szerző vallomásából ez áll: „Pletykás vagyok, bőbeszédű. Mértéktelen pletykázás közben lehet legjobban titkot tartani.” Kedélyesen mellébeszélni (?) tehát, a titok: MGP misztériuma bajosan nyílik meg előttünk. Több az olvasói sejtlem, mint az írói vallo-más. Sok okkal. Egyet közölük: MGP olvasmányosan ír; Molnár Ferenc paradoxonra váltó játéka és Karinthy Frigyes vásottsága is kísérti. Erősebb fordulataiban örkényi sűrítettséggel a történelmet idézi meg, például: „Öngyilkossá koplalt

nagymamámat 1945 márciusában bérelt taligára rakva a Corvin áruház kirkatába lehetett a többi fagyott tetem közé beprotezsálni.” Egy mondatban is rettenetes sorstörténet. Máskor viccpetárdákkal szórakoztat. Történetképrázataiból nehéz tisztítani a valóságot. Melyről Freud nyomán Ferenczi Sándor gondolata merül fel: „A hivatásos élcelődő [...] kiegyenlített jellemű, nervózus ember, aki a saját, nem elég jól cenzúrázott intellektuális és morális tökéletlenségei, a saját infantilizmusa ellen védekezik, mikor azok tartalmát az élc köntösében önmaga és a világ előtt bevallhatóvá teszi” (*Lelki problémák a pszichoanalízis tükrében*). Tárgyunkban az is találó MGP nézőpontját tekintve, amit még Ferenczi fejteget: „Az élcelődő szavakkal játszik, illetlenséget és ostobaságot igyekszik elfogadhatóvá tenni...”

Az emlékirat mélyébe tekintve: talán felesége, Ronyecz Mária életének és halálának elbeszélése kísérti leginkább, hogy viaskodjon az alászállással. Egymást fedezték, mondják a beavatottak. És Makai Péter családi-emberi történetének terjedelmes fejezetében sejlik fel: meleg barátságuk éveiben kritikusként nem becsülte úgy a rendezőt, a színi embert, ahogy érdemelte volna. De, hogy „Luzsnyánszky” által már jellemzett Simonyi Magdának, a Fészek kerítő- királynőjének portréját miért ismétli meg, nem tudható. Avagy a pletyka mélyén a személyes lappang: Simonyi neki is közvetített... (?) Az már érdekesebb talány: régi színészi arcképeihez mérten vékony, színtelen Bihari József-portré miért került az emlékiratba? Bihari alakításainak elemzése helyett alighanem magamentésének érveként. Köztudomású, Jóska bácsi flepnivel védte öntörvényű szabadságát. MGP szösszenetében: előbb az ifjú kritikust észre se vette, de ferihegyi bukása után a nyugdíjas színész visszaköszönt, még segítségét is ajánlotta. Bihari József furmányos voltának ismeretében állítom: nem ily egyszerűen és negédes szolgálatosként ítélkezett a világról és alakjairól.

Bár kedélyesen olykor hessenti, de: MGP emlékfolyamának mélytudatában az önigazolás szellője lengedez. A pletyka alján a titok (?), hogy MGP Biharival (is) igazolja magát? Székely Gábor 1975-ös pártkongresszusi beszédének közlése is kísérti az önfelmentő hajlandóságot. (Másként, de: „Más is kurva, nemcsak én!”) Részletesen elbeszélte: Zsámbéki és Székely munkamegosztásban játszottak a közügy és a színház terepén, melynek művészi-erkölcsi következményeit, rontó jegyeit már nem tisztázza. Mert Kaposvártól a Katona József Színházig a sikerek nagy teóriagyárosa. Visszatérően Aczélt is emlegeti. Aki dühöng azon, hogy elvtársai még mindig nem rúgták ki azt a „tetűt”. A színpad értelmezője süket volna a bolsevik-aczéli dramaturgiára? Ha Aczél akarja, MGP-t bármikor eltávolíttatja, de a fenyegető stíl a pártvezér gyakori színjátéka. Szorításában a lapvezetés a büntudat, a számonkérhetőség csapdájában, így Aczél uralja a terepet. Nem rúgják ki persze, hiszen Aczél sem gondolja komolyan. Az ő szcénája: JÁTÉK. Hiszen ő is olvassa, használja „Luzsnyánszky” opusait. Így volt kerek az Aczél főfelügyelte színi, hírlapi, szellemi világocskánk. És hogy a 78-as ferihegyi lebukás után Aczél bíróság elé akarta volna állítani? Önáltató mese. Aczél párnás ajtó mögött üvöltözhetne, de azért, hogy kiszivárogon. Azt követte,

amit Révai: írók nem csukat be. Már csak azért sem gondolta komolyan, mert korábban, a 77-es Charta aláíróival Kádár se igen tudott, és mert kezdeni. Nyugatról nyíltan zsarolták Kádárt, hogy lezárják a kölcsönscapot, és meghívásaitól is eltekintenek.

(Egy későbbi példa: 1986-ban a Gyurkó–Jancsó–Hernádi féle kecskeméti színház anyagi dísznósága oly méretűnek mutatkozott, hogy a Központi Népi Ellenőrzés bírósági feljelentésre készült. De Aczél megtiltotta a törvény előtti eljárást. Mondván: a nemzetközi nyilvánosság előtt Jancsó meghurcolása, a bírósági eljárás az országnak, a rendszernek súlyosan ártana. Kevéssé tudott: 1987-ben egy PB-ülésen Losonczi Pál, az Elnöki Tanács elnöke felállt, s közölte: elege van abból, hogy Konrád György ügyeinek, utazásainak nemzetközi érzékenységet tárgyalják, de ha egy ózdi munkás a kocsmában három pohár bor után Kádár Jánost szidja, akkor letartóztatják. Mondandója végén Losonczi kivonult... – nemcsak a teremből, hanem tisztségeiből is távozott.)

Kifordítom-befordítom a Shakespeare-világ mégis a Világ.

Ám MGP életdramaturgiája tanúként hibáztatott, hogy a pártlap védettségében nem érzékelte, s nem írta meg emlékei hordalékában: fülledt elvtársi belterjességben üzemeltek. Mosolyos megértéssel „föstögeti” Rényi Péter elvakult ideológusi alakját, de hogy a milyen pusztító, művészeti törekvésekbe vágó rettenetes hadműveleteket vezetett, arról már nem beszél. Pletykastilben persze elmondani képtelenség vagy ízetlen cinizmus; még az öregedő MGP-nek is kedves emléke a pártlap sok évtizedes bunda-melege... Hasonlóan hamisan hangolt E. Fehér Pál története is, aki „Erdély Magyarország Algírja”-féle nemtelen szitokparádéival hetente sértette és gyalázta önbecsülésünket. Aligha téves már az egykori közvélekedés, miszerint E. Fehér az orosz követség, pontosabban a KGB embereként provokálta is a közéletet. Akit a politikai fordulat után az internacionális hálózat, s reményünk, rossz lelkiismerete is, Pozsonyba menekített. MGP emlékiratában arról is értesít, hogy ugyan 1978 júniusában megszűnt a lap munkatársa lenni, de vörös segélyként fizetését még hónapokon át E. Fehér borítékban szállította. Lebukására utalva Molnár Gál Hajdú János szavaival összegzi tízéves távollétét a *Népszabadságtól*: „mindenhol a világon ezért lecsukták volna a vétkes újságírót, ezzel szemben a magyar liberalizmusban szabadon futkározhat”. Téves ön-felmentő-szépítő korismeret: a kiváltság az MSZMP lapja munkatársának a privilégiuma. A liberalizmus személyre szabott. Ha egy köznapi ember vagy sajtómunkás kerül hasonló csapdába, a törvényt és a börtönt el nem kerülheti. Kivétel: ha a III/III meg nem zsarolja, és vállal Jelentő-szerepet. Mint „Luznyánszky”, aki éppen ferihegyi kalandjával titkos káderként is megbukott, és szabadult a belügyi kelepcéből, mert H-40537-es számú dossziéját 1979. október 14-én lezárták.

Emlékiratának tárgyalása alább újra tervezve.

PONTOSSÁG ÉS IGAZMONDÁS – írja Saint-Simon herceg emlékiratainak vezető igényeként. Bár Molnár Gál Pétert nem az arisztokrata szabad idejét betöltő ambíció bátorította *Coming out* című, hagyatékából feltámasztott memoárjának írására. A pontosság és igazmondás igyekezete az írástudó erkölcsi

kötelezettsége. Még zsarnokság idejében is legfőbb szűkíti a mondandót, vagy metaforákban beszél. Idővel kritikáiban MGP gyakran a pökhendiségig menően úgy írt és osztotta az észet, piszkolódott, mintha Párizsban élnék, s nem gyarmati zsarnokságban. Ideológiai éberségét is változtatta, mert emlékiratában magyarazza a 68-as *Éjjeli menedékhely* történetét, amikor is Ádám Ottó borús és reménytelen hangoltsága fölött igaztalan fölénytel ítélt. Aztán az 1975-ös kaposvári Dosztojevszkij *Ördögök* kegyetlen-keserves előadásával (rendező: Ascher Tamás) egyetértve már úgyeskedett, hogy kritikáját közölhesse.

Főlénye csak erősödött a 90-es politikai fordulattal, s mint telt az idő, remélte: megúszhatja ügynöki életét. De hökkenetesen rúgott belé a múlt: harminckét neve ugyan nem volt, de Molnár G. Péter, M.G.P., Molnár Gál Péter, Lujza néni stb. után megtudtuk: „Luzsnyánszky Róbertként” életművének ismeretlen fejezete került elő. Kérdés, a belügyben ki és miért volt az a rosszakarója, hogy félszázad színi iratait is jó időn át darálták, de az ő második múltját átmentették az innenső partra. Néhány dosszié megmaradt, a kevesek egyike „Luzsnyánszkyé”. Megmaradt, de, mint említettük, feltűnő és talányos hiátusokkal. Mert például az 1970. november 24-ei jelentését az 1972. január 21-ei követi. Számos kisebb időugrató dátum is igazolja: darálás előtt lektorálták; a spicli szakosztály emberének, avagy a politikának is érdeke volt valamely neveket, eseményeket, tényeket eltüntetni – még a meghagyottban is.

(1970 novemberében a X. pártkongresszust követően feszült gazdasági, politikai idők, személyi harcok következtek. Színi-hogylétünk is nyilvánosság elé lobbant: Latinovits botránya a Vígyszínházban 1970. november elején. Távozásának hírére este Kardos György, a Magvető Kiadó igazgatója hívta telefonon: könyvben is írja meg véleményét! A kézirat 1971 nyarán elkészült, s aztán nyújtották a rétest, a kötet 73 telén jelent meg. A Ködszurkáló sístergő látlelet, a Rákosi–Kádár-kor egyetlen színházi röpirata. Nem tudhatta miért, de MGP 1973. május 31-ei leckéje: Gonda Györgyről írjon jelentést. A belügyi levéltár anyagából értesülünk. Oka belső nyomozás: ezidőben több hullámban névtelen levelek érkeztek a színházakhoz, célpontban: a direktorok zsidó származása. A belügyi iratok szerint a levélírók körében Gonda György fiatal színész is gyanúsítottként szerepelt, idővel aztán elvetették, és a nyomozást lezárták. A történet a zaklatott idő tünete: a pártbeli küzdelmek a reformerök elleni balosok indulatát is pendítheti. Az is feltételezhető, hogy az akció a politikai rendőrség provokációs igazolása, de nem merték közügyé emelni. Szűkösebb nézőpontban: Aczél sugallatára a Ködszurkáló körül fellobbant közhangulatot antiszemita dimenzióba akarták terelni. Könyve előtt is Latinovitsot antiszemitás vádjával igyekeztek hitelteleníteni – Ruttkai Éva élettársát... Aczél ihletére is dolgozhatott a belügy provokatőr-brigádja, ám a szellemi élet főfelügyelője takarodót fúj, mert érlelődött a bukása. Egykor is derengett, ma bizonyos: a hetvenes években Aczél már nem mozgalmi és osztályharcos alapon listázta a szellemi élet szereplőit, hanem népiek és urbánusok harcára hangolta a köz- és a szellemi gondolkodást. A népiek örökös védekezésben az antiszemitás fenyegetettségben. Ahogy 1990 után eltervelten a szárnyas „demokraták” nyíltan politikájuk centrumába állították a Dunába lövetés rémét.

Márkus Béla tények sorában kiválóan megvilágította a Csoóri Sándor elleni hadművelet dramaturgiáját. A hetvenes évek elejéről Németh Ágnes beszélt el egy társasági összejövetelt Déry Tiboréknál. A színházi életről Illyés Gyula és Aczél barátságosan vitázott, majd a politikus valamely érvére a költő azt mondta: egyszínű ízlés mutatkozik a vezetésben, mert a főváros valamennyi igazgatója zsidó. Mire Aczél: „Nem mind, csak tizenhárom!” Illyés felugrott: „Szóval te számolod?!” És távozott az összejövetelről.)

Sajátos zsarnoki világban történt, amit Illyés Gyula *L. Z. halála* című versében elszorult lélekkel és torokkal láttat: „a sakál dalol / s a pacsirták vonítanak”.

(Folytatjuk)

